

Czesław Krakowiak. *Świętowanie Tajemnicy Narodzenia i Objawienia Pańskiego*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 2006 ss. 128.

Narodzenie Pańskie jest drugą, po Wielkanocy, uroczystością w hierarchii największych świąt chrześcijańskich. Ten fakt sprawia, że święto to obchodzone jest bardzo uroczysto. Ów uroczysty charakter świętowania wyraża się m.in. w tym, że tzw. oprawa liturgiczna okresu bożonarodzeniowego jest bogata w różnego rodzaju znaki. Te jednak nie dla wszystkich są zrozumiałe. Bez odpowiedniego przygotowania teologicznego nie jest bowiem łatwe właściwe odczytanie treści zamkniętych w symbolach, gestach i formułach liturgicznych, które w tym okresie występują w większej ilości niż przez większą część roku. Dlatego publikacje autorstwa specjalistów z zakresu teologii liturgii oraz znawców prawa liturgicznego podejmujące problematykę owych „tajemnych znaków” jawią się jako cenne pomoce w ich zrozumieniu oraz we właściwym posługiwaniu się nimi. To zaś nie tylko umożliwia świadome uczestnictwo w liturgii i w ogóle w życiu Kościoła, ale w pewnym stopniu wpływa także na skuteczność wspomnianych znaków.

¹⁰ Th. Herr. *Patient Kirche – Was ist mit der Kirche los? Eine sozialwissenschaftliche Untersuchung*. Paderborn 2001 s. 32 – cyt. za: M a r i a ń s k i. *Kościół katolicki w Polsce a życie społeczne* s. 274. „Socjologowie wywodzący się z nurtu ideologii liberalnego podkreślają, że państwo powinno być neutralne światopoglądowo i nie może rozstrzygać dylematów moralnych; powinno ograniczać się do etycznego minimum” (M a r i a ń s k i. *Kościół katolicki w Polsce a życie społeczne* s. 272) – pytanie: co ma stanowić owo etyczne minimum?

Można się domyślać, że m.in. to właśnie miał na myśli ks. dr hab. Czesław Krakowiak, prof. KUL przygotowując omawianą tu pracę. Bez wątpienia jest on osobą kompetentną do podjęcia się takiego zadania. Jako pracownik naukowo-dydaktyczny KUL od ponad trzydziestu lat prowadzi bowiem badania naukowe z zakresu teologii liturgii, a jako kapłan z niemalże czterdziestoletnim stażem i Przewodniczący Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej w archidiecezji lubelskiej jest także doświadczonym praktykiem w tej dziedzinie. O jego znajomości problematyki liturgicznej i umiejętności przekazywania tej wiedzy czytelnikowi można się przekonać poprzez lekturę książek oraz artykułów, których w swoim dorobku ma blisko 150. Warto przywołać choćby jedną z ostatnich publikacji pt. *Adwent w liturgii Kościoła i pobożności ludowej* (Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 2006), otwierającą cykl *Rok Liturgiczny*, do którego należy także recenzowana tu praca, stanowiąca drugą jego część.

Omawiana książka rozpoczyna się „Wstępem” (s. 5-7). Tutaj, wskazując na sens roku liturgicznego i potrzebę jego rozumienia, Autor pośrednio wyjaśnia genezę swego dzieła. Nie jest to jednak główny wątek tej części pracy; nie jest nim również ukazanie faktu narodzenia Chrystusa jako wydarzenia niezwykle istotnego dla każdego człowieka i wszystkich ludzi oraz przełomowego w dziejach świata, któremu Autor poświęcił niemało uwagi. Jako taki jawi się zaś prawda, że „właściwe zrozumienie i przeżywanie tajemnicy Narodzenia i Objawienia Pańskiego możliwe jest jedynie w relacji do Wielkanocy” (s. 5-6).

„Narodzenie Pańskie” (s. 9-34) – to tytuł pierwszej części książki. Ks. Krakowiak rozpoczyna ją od wątku historycznego. Nie stara się jednak opisywać faktu narodzenia Chrystusa z punktu widzenia historii, ale interesuje go historia święta Narodzenia Pańskiego. Wprost daje temu wyraz już w trzecim zdaniu, gdzie stwierdza, że „dokładna data narodzenia Jezusa nie jest znana, dzień 25 grudnia jest datą symboliczną” (s. 9). W tej części Autor omawia terminologię związaną ze świętami. Nieco uwagi poświęca też kształtowaniu się tradycji i zwyczajów bożonarodzeniowych. W sposób szczegółowy analizuje czytania mszalne i teksty liturgiczne każdej z trzech Mszy świętych (o północy, o świcie i w dzień) sprawowanych w uroczystość oraz przygląda się wszystkim czterem prefacjom o Narodzeniu Pańskim. W końcu skupia się na teologii uroczystości. Po przeanalizowaniu wypowiedzi Ojców Kościoła, tekstów biblijnych i liturgicznych dochodzi do następującej konkluzji: „Cała liturgia uroczystości Narodzenia Pańskiego wskazuje, że jest nie tylko świętem ku czci Jezusa, który stał się człowiekiem, ale także świętem każdego człowieka, który otrzymał wielki dar zbawienia oraz szansę bycia przybrany dzieckiem samego Boga. Z tekstów mszalnych wynika, że także Narodzenie Pańskie jest świętem naszego Odkupienia. Ma ono związek z Męką i Zmartwychwstaniem Jezusa” (s. 32). W tym miejscu lubelski liturgista rozwija zasygnalizowaną we „Wstępie” myśl o korelacji obu największych świąt chrześcijańskich. Przy tej okazji wskazuje jednak nie tylko na więzi iście teologiczne, ale też na pewne analogie widoczne w przygotowaniu do uroczystości, sposobie świętowania, układzie świąt, a nawet w tradycyjnych okolicznościowych dekoracjach.

Następna część publikacji zatytułowana jest „Święta w oktawie Narodzenia Pańskiego” (s. 35-45). Są tu omówione kolejno następujące święta: św. Szczepana (26 grudnia), św. Jana Ewangelisty (27 grudnia), Świętych Młodzianków (28 grudnia) i Święto Świętej Rodziny. We wprowadzeniu Autor uzasadnia sensowność umieszczenia w oktawie Narodzenia Pańskiego pierwszych trzech z tych świąt. Następnie, podobnie jak w poprzedniej części, przedstawia krótką historię każdego z nich i jego wymowę teologiczną. Czyni to odwołując się do Tradycji oraz czytań i tekstów mszalnych, a także zaczerpniętych z Liturgii Godzin. Najbardziej obszernie omówione jest Święto Świętej Rodziny. W tym kontekście Autor niemało uwagi poświęca tzw. wątkowi praktycznemu. Jest bowiem przekonany, że „Święto Świętej Rodziny ma szczególne znaczenie w czasach, kiedy nastąpiła sekularyzacja rodziny i występuje jej poważne zagrożenie” (s. 43). W kolejnych akapitach krótko omówione są trzy ostatnie dni grudnia, obchodzone jako 5, 6 i 7 dzień w oktawie. Bez wątplenia stanowi to nowy wątek tematyczny. Dlatego trudno nie zadać pytania, dlaczego nie uczyniono z niego osobnego działu, ale „włożono” go do tego, który nosi tytuł „Święto Świętej Rodziny”

Trzeci, czwarty i piąty dział głównego korpusu omawianej publikacji to kolejno: „Oktawa Narodzenia Pańskiego – Świętej Bożej Rodzicielki” (s. 47-52), „Objawienie Pańskie” (s. 53-66) i „Święto Chrztu Chrystusa” (s. 67-72). Tutaj Autor postępuje według wypracowanego wcześniej schematu, a mianowicie: wyjaśnia historię i słownictwo, zwraca uwagę na zwyczaje, a analizując teksty biblijne i liturgiczne, dochodzi do teologicznych konkluzji. Jako swego rodzaju ciekawostkę warto zaakcentować spostrzeżenie Autora, że w tekstach liturgicznych na dzień 1 stycznia nie ma nawet wzmianki o rozpoczęciu nowego roku cywilnego (por. s. 51). Takie uwagi wydają się być dość cenne. Pozwalają bowiem właściwie odczytać teologiczny sens integralnie postrzeganego okresu Narodzenia Pańskiego, a ostatecznie także całego roku liturgicznego, oraz przekonać się, że powodem do świętowania w pierwszy dzień stycznia nie jest fakt rozpoczęcia się kolejnego roku kalendarzowego, ale uczczenie Świętej Bożej Rodzicielki. Spośród trzech wspomnianych wyżej świąt najbardziej szczegółowo zostało omówione Objawienie Pańskie. Jego analiza jest tak obszerna w stosunku do pozostałych, że Autor wprowadził w niej wewnętrzny podział na trzy paragrafy. Są to: „Geneza i nazwy święta”, „Liturgia Objawienia Pańskiego” i „Teologia Objawienia Pańskiego”. Tu znowu można znaleźć pewną ciekawostkę. Za taką bowiem niewątpliwie można uznać ten fragment opracowania liturgii święta, w którym omówiona jest *złota legenda* z podaniem kilku wersji jej wyjaśnienia. W tekście dotyczącym teologicznej wymowy święta – po raz kolejny w refleksji ks. Krakowiaka – wyraźnie uwidacznia się wątek związku Narodzenia Pańskiego z Wielkanocą. Akcentowana jest tu prawda o uniwersalności Dzieła Chrystusowego, powszechności Kościoła – sakramentu zbawienia dostępnego dla wszystkich, którzy Go szukają, oraz o tym, że każdy chrześcijanin wezwany jest do włączenia się w misję ewangelizacyjną. Omawiając zaś Święto Chrztu Chrystusa, Autor zwraca szczególną uwagę na

jakościową różnicę, jaka istnieje między chrztem pokuty, głoszonym i stosowanym przez Jana Chrzciciela, a Chrztem Jezusa, zapowiadającym „nowe obmycie” odnawiające i odradzające w Duchu Świętym.

Trzy ostatnie części głównego korpusu publikacji to: „Błogosławieństwa w okresie Narodzenia Pańskiego” (s. 73-82), „Okres Narodzenia Pańskiego w pobożności ludowej” (s. 83-100) oraz „Narodzenie i Objawienie Pańskie w innych Kościołach chrześcijańskich” (s. 101-112). W pierwszym z tych działów Autor omawia kolejno następujące błogosławieństwa: rodzin, dzieci, owsa w święto św. Szczepana, wina w święto św. Jana Ewangelisty, kredy i kadzidła w Objawienie Pańskie, a także wody w święto Chrztu Chrystusa. Wszystkie one, z punktu widzenia teologa-liturgisty, są godne uwagi jako rzeczywistości wzbogacające liturgię Kościoła (por. s. 73). Omawiając je, ks. Krakowiak skupia się przede wszystkim na aspektach teologicznych. Nie pomija jednak zarysu ich historii oraz wymowy używanych przedmiotów, gestów i słów. Zgodnie z tym, co zapowiada we wprowadzeniu do działu o błogosławieństwach (por. s. 73), stara się pokazać ich związek nie tylko z Tradycją Kościoła powszechnego, ale też z kulturą polską i pobożnością ludową. Dokonuje tego m.in. przez przywoływanie i wyjaśnianie przysłów związanych z niektórymi świętami i obrzędami (por. s. 77). W drugiej z zasygnalizowanych części omówione są następujące formy pobożności ludowej: żłóbek, jasełka, opłatek i wieczerza wigilijna, choinka, kolędy, „kolęda” – wizyta duszpasterska, Światowy Dzień Pokoju i kolędnicy misyjni. Tu, podobnie jak wcześniej, Autor zarysowuje historię zwyczaju i skupia się na jego teologii. Jako cenne jawią się dopowiedzenia będące wskazaniem praktycznymi. Niektóre z nich są jednak tak oczywiste, że przypominanie ich może być odebrane przez część czytelników jako niecelny żart albo wręcz swego rodzaju kpina. Przykładem tego może być porada, aby przygotowując się do wizyty duszpasterskiej, oczekiwać księdza w odświętnym ubraniu i „wyłączyć telewizor, zamknąć psa w innym pomieszczeniu” (s. 97). W nucie „wyciągania” niedoskonałości lub raczej poszukiwania wyjaśnień kwestii budzących wątpliwości można pytać o zasadność umieszczenia Światowego Dnia Pokoju wśród przejawów pobożności ludowej. W ostatniej ze wspomnianych części przeanalizowane zostały – od strony historycznej i teologicznej – kolejno: Narodzenie i Objawienie Pańskie w tradycji bizantyjskiej, Święto chrztu, czyli Objawienie Pańskie (w tradycji wschodniej), Narodzenie Pańskie w Kościele ewangelicko-augsburskim.

Po „Zakończeniu” (s. 113-115), będącym teologiczną refleksją na temat przeżywania świąt Narodzenia i Objawienia Pańskiego w duchu liturgii Kościoła oraz w ogóle sensu świętowania z punktu widzenia teologii katolickiej, następuje „Aneks” (s. 117). W nim znajduje się tekst zatytułowany *Wieczerza wigilijna w rodzinie* (s. 117-122). Jest to swoisty scenariusz takiej wieczerzy. Zawarte są tu konkretne teksty do wykorzystania (łącznie z perykopą z Ewangelii według św. Łukasza) i zaproponowana jest kolejność czynności (czytań, modlitw, śpiewów), jakie w czasie tego wieczoru powinna wykonywać rodzina katolicka.

Ostatnią częścią przed „Spisem treści” (s. 127-128) jest „Bibliografia” (s. 123-126) podzielona na dwa działy: „Księgi liturgiczne” i „Literatura”. Pierwszy zawiera cztery, natomiast drugi trzydzieści trzy pozycje. To zestawienie bibliograficzne z jednej strony potwierdza „naukowość” analizowanego opracowania, z drugiej natomiast ukierunkowuje na ewentualne dalsze poszukiwania w obszarze tematów związanych z Narodzeniem i Objawieniem Pańskim. Warte podkreślenia jest to, że w spisie literatury znajdują się publikacje także z innych dziedzin niż teologia.

„Spis treści” wydaje się być najmniej dopracowaną częścią książki. Na niespełna dwóch stronach tekstu można bowiem doszukać się kilku potknięć. Są to głównie różnice między zapisami w „Spisie” a nagłówkami znajdującymi się na poszczególnych stronach książki, do których czytelnik jest odsyłany. Chociaż więc „Spis treści” informuje, że na stronie 9 i 53 rozpoczną się działy pt. „Nazwy i geneza święta”, to znajdujące się tam nagłówki brzmią: „Geneza i nazwy święta”; w „Spisie” jest „Teologia Narodzenia Pańskiego”, a na s. 28 „Teologia uroczystości Narodzenia Pańskiego”; dalej w „Spisie” mamy „Błogosławieństwo kredy i kadzidła”, a na s. 79 „Błogosławieństwo kredy i kadzidła w Objawienie Pańskie”. Trudno też nie postawić pytania, dlaczego nazwy świąt opisanych w części pt. „Święta w oktawie Narodzenia Pańskiego”, które stanowią tytuły poszczególnych działów tej części, nie są zaznaczone w „Spisie treści”, mimo że nagłówki tego poziomu, zawarte w innych częściach, tam się znajdują.

Przyjrząwszy się wnętrzu książki, warto zwrócić uwagę także na jej stronę zewnętrzną. Nie można wówczas nie zauważyć, że wykorzystany na okładce liczący około pięciu wieków obraz przedstawiający *Pokłon Trzech Króli* (autorstwa Vincenzo Foppy) przyciąga wzrok potencjalnego czytelnika nawet przy istniejącym obecnie „natłoku” na rynku wydawniczym. Warte podkreślenia jest również to, że na ostatniej stronie okładki znajduje się krótka nota o Autorze. Jest to cenna informacja dla kupującego, który może mieć pewność, że bierze do ręki pracę znawcy tematu. Najpoważniejszym mankamentem publikacji wydaje się być wykonanie techniczne. Nie ma bowiem wątpliwości, że książka nie jest trwała – jej klejenie wytrzymuje jedynie kilka otwarć. Nie jest to korzystne przy założeniu, że może być pomocą katechetyczną i duszpasterską, a nie tylko jednorazową lekturą i ozdobą biblioteczki.

Ostatecznie trzeba stwierdzić, że przygotowując *Świętowanie Tajemnicy Narodzenia i Objawienia Pańskiego*, ks. prof. Czesław Krakowiak właściwie odpowiedział na potrzeby i oczekiwania tych ludzi, którzy chcą świadomie i z odpowiednim przygotowaniem przeżywać kolejne dni roku liturgicznego, a zwłaszcza największe uroczystości, i tym samym czynnie oraz z rozwagą uczestniczyć w życiu Kościoła. Niewątpliwie książka ta może być też cenną pomocą dla duszpasterzy i nauczycieli religii.

Michał Wyrostkiewicz
Instytut Teologii Pastoralnej KUL